

Türk Kütüphaneciler Derneği

Cumhuriyet'in 100. Yılında Türk Kütüphaneciliği Sempozyumu

Sonuç Bildirgesi

(4-7 Ekim 2023, Ankara)

Türk Kütüphaneciler Derneği tarafından “Cumhuriyet Kütüphaneciliği” temasıyla düzenlenen “Cumhuriyet'in 100. Yılında Türk Kütüphaneciliği Sempozyumu” 4-7 Ekim 2023 tarihleri arasında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde gerçekleştirilmiştir. Bu Sempozyum ile Türk kütüphaneciliğinin Cumhuriyet dönemindeki değişimi ve gelişimi bilimsel olarak değerlendirilmeye ve bu konuda geleceğe yönelik bir bakış açısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Yüksek bir izleyici katılımıyla gerçekleştirilen ve bilimsel içeriği genel olarak alanımızın tüm ana konularını kapsayan Sempozyumda açış konferansları, davetli bildiriler, hakemli bildiriler ve poster nitelikli içerikler yer almıştır. Bu çerçevede 2 salonda yapılan 10 oturumda 43 bildiri, 7 poster sunumu ve 2 açılış konferansı olmak üzere toplam içerik sayısı 52 olmuştur. Sempozyumda yer alan konferans, bildiri ve poster içerikleri kapsamında bu **Sonuç Bildirgesi** oluşturulmuştur. Bir başka deyişle, Sonuç Bildirgesi'nde yer alan maddeler Sempozyumda sunulan bildiri ve posterlere dayanmaktadır/onlarla sınırlıdır. Dolayısıyla bu Bildirge 100. yılda genel bir Türk kütüphaneciliği değerlendirmesi olarak düşünülmemelidir. Ancak görüleceği üzere, Bildirge'nin yine de oldukça kapsamlı içeriğe ve tarihsel niteliğe sahip olduğu söylenebilir.

- Yeni bir tarihsel ve sosyo-ekonomik aşamayı ifade eden Cumhuriyet döneminde kütüphane, arşiv vb. tüm bilgi kuruluşlarını ve hizmetlerini kapsayan anlamıyla Türk kütüphaneciliğinin değişimi ve gelişimi söz konusu aşamanın gereği olarak modern ulus devlet inşası süreci temelinde ve aydınlanmacı bir yaklaşım çerçevesinde gerçekleşmiştir.
- Ülke tarihlerinin kesintisiz bir süreç olması nedeniyle Cumhuriyet kütüphaneciliği de kendisinden önceki Osmanlı dönemi kütüphanecilik geleneği ve mirasından yararlanmıştır. Osmanlı dönemi kütüphaneciliğinin ağırlıklı Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde hareketlendiği söylenebilir. Osmanlı İmparatorluğu, özellikle vakıf kütüphaneleri sayesinde, bilimsel içeriğinin yanında, geçmişin okuma kültürünün izlerini de sunan el yazması ve eski harfli Türkçe ile diğer alfabe ve dillerdeki basma kitap birikimini, Cumhuriyet'e, yeni bir ortamda ele alınabilecek biçimiyle devretmiştir. Bu birikimin 'kültürel miras' tan öte, bir 'bilgi kaynağı' olarak değerlendirilmesi önerilir.
- Cumhuriyet dönemi kütüphaneciliği genel olarak vakıf kurumuna dayalı Osmanlı kütüphane hizmetleri yapılanmasından farklı olarak modern ulus yapısı çerçevesinde ve eğitim-kültür sistemi içinde gelişme göstermiştir. Birer halk kütüphanesi sayılabilecek umumi kütüphaneler, milli kütüphaneler ve Türk Ocağı kütüphaneleri Osmanlı döneminden Cumhuriyet'e geçmiş ve belirli süre yararlanmış kütüphaneler olmuştur.

- 1923-1938 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti'nde kütüphane kurma yaklaşımı, devletin toplumsal bilinci besleyici bilgi kaynaklarını içeren ve millî, memleket, gazi, maarif, umumi kütüphane adı ile kurduğu kütüphaneler; çeşitli eğitim-öğretim ve kamu kurumları bünyesinde kurulan ve/veya bu kurumlara devredilen kütüphaneler/dermeler ve daha önce medrese, cami, han, zaviye, türbe gibi kanunlarla etkinlikleri yasaklanmış olan kurumların, değişim veya göçlerle terk edilmiş veya Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne bırakılmış binaların/arazilerin kütüphaneye devredilmesi/çevrilmesi/kütüphane inşa edilmesi çerçevesinde şekillenmiştir. Genel olarak Cumhuriyet döneminde kütüphanecilik (kütüphane ve arşivler), ulusal eğitim ve kültür politikalarının bir parçası olarak görülmüş ve ağırlıkla bu bağlamda işlevler yüklenmiştir. Kütüphaneler, özellikle toplumun Cumhuriyet rejimini anlaması, içselleştirmesi, benimsemesi, ulus ve Cumhuriyet bilincini kazanması için uygulanan politikaların parçası/aracı olmuştur.
- Cumhuriyet dönemi kütüphanecilik hareketlenmelerinin, yapılanmasının, değişiminin ve gelişiminin temel belirleyicisi genel olarak siyaset kurumu olmuştur. Bu nedenle Cumhuriyet dönemi kütüphanecilik politikaları tek başına ele alınabilecek ve uygulanabilecek politikalar değildir. Aynı zamanda siyasi iktidarların ideolojik aygıtları/araçları arasında yer alan kütüphanelerin var oluş gerekçelerini oluşturan, eğitim, bilim, kültür, teknoloji, üretim, sanat vb. bilgiyle ilgili bütün alanlar, kütüphanecilik politikalarının geliştirilmesi ve yürütülmesinde de belirleyici olmuştur. Siyaset kurumunun sözü edilen etkisine karşın, özellikle kuruluş döneminden sonra kütüphanecilik alanındaki değişim ve gelişimlerin stratejik ve planlı-programlı biçimde belirlenen politikalar temelinde gerçekleşmediği, kurumsallaşmanın tam anlamıyla sağlanamadığı, çoğunlukla kişisel ve günlük yaklaşımlarla hareket edildiği söylenebilir. Bu nedenle, güncel siyasetin doğrudan etkisinin sınırlandırılarak, Kütüphanecilik alanındaki değişimin kaynağını ve dinamiğini sosyo-ekonomik, eğitimsel, kültürel, teknolojik vb. toplumsal etkenlere dayalı kurumsallaşmış bir yapı üzerinden geliştirmek önümüzdeki yüzyılın ana hedefi olmalıdır. Diğer bir deyişle, ikinci yüzyılda bütüncül nitelikte ulusal kütüphane politikaları, stratejileri ve planları oluşturulmalı ve uygulamaya geçirilmelidir. Söz konusu politika, strateji ve planların temel hedefi eğitim, toplumsal hayat, ekonomi, teknoloji vb. alanlardaki değişimi yakalama ve onlara hızlıca uyum sağlama temelinde olmalıdır.
- Cumhuriyet kütüphaneciliği genel olarak, 1923-1945 (Kuruluş dönemi), 1946-1960 (Çok partili dönem), 1961-1980 (1961 Anayasası dönemi) , 1981-2000 (1982 Anayasası dönemi), 2001 ve sonrası dönemler itibarıyla değerlendirilebilir. Türk Ocağı Kütüphaneleri, Halkevi Kütüphaneleri, Halk Odaları, Halk Okuma Odaları, Köy Enstitüsü Kütüphaneleri, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, Milli Kütüphane, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi ve Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Cumhuriyet'in 1950'lere kadar kuruluş ve güçlenme sürecinin öne çıkan özgün kütüphane örnekleri/modelleri olmuştur.
- Cumhuriyet dönemi kütüphaneciliğine ilişkin tarihsel bilgi eksikliğinin yapılacak yeni ve özgün bilimsel araştırmalarla giderilmesi ve bu konuda yapılmış ancak bilinmeyen çalışmaların saptanması/gün yüzüne çıkarılması gerekmektedir.
- Cumhuriyet'in 100 yıllık gelişme sürecinde kütüphane kurumunun genel olarak bilim, eğitim, teknoloji, ekonomi, siyaset, sanat, sosyoloji, psikoloji vb. alanlardaki bilgi gereksinimini karşıladığı, bu alanlardaki gelişimleri desteklediği söylenebilir. Bu süreçte kütüphane kurumunun varlığı hem bireysel hem de toplumsal düzeyde kimlikler oluşturma ve geliştirmenin başlıca aracı olmuştur. Bu ilişkinin stratejik ve yenilikçi yaklaşımlarla sürdürülmesi gerekmektedir.

- Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren planlı ve programlı bir biçimde yürütülen etkinlikler Türkiye'de kütüphaneciliğin yasal altyapısının oluşturulması, Batı'daki modern kütüphanecilik yöntemlerinin öğretilmesi, kütüphanecilik mesleği için insan gücünün sağlanması, kütüphanelerin ülke genelinde yaygınlaştırılması, halkın okur-yazarlık oranının yükseltilmesi ve genel olarak Türk kütüphaneciliğinin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Eğitimli insan gücünün önemli bir bölümünü savaşlarda kaybetmiş bir toplumda Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren okur-yazar oranını artırmak, yeni harflerle okuma-yazma öğretmek, halkı kitap okumaya ve kütüphane kullanmaya alıştırmak için aracı bir kültür kurumu olarak görülen kütüphanelerin bu işlevleri gerçekleştirmedeki başarıları yadsınamaz. Kütüphanelerin yeni yüzyılda bilgi, eğitim, kültür, bilim, sosyalleşme merkezleri olarak hizmet vermeleri ve ortaya çıkacak yeni çağdaş işlevleri sürdürmeleri gerekmektedir.
- Cumhuriyet döneminde yabancı uzman görüşlerinden yararlanılması bilgi ve deneyim aktarımı açısından akılcı bir yaklaşım olmuştur. Yabancı uzmanlar Cumhuriyet dönemi (1924-1960) Türk kütüphaneciliğinin **önemli sorunlarını belirlemiş ve bunlara ilişkin öneriler** sunmuşlardır. Yabancı uzman raporlarındaki önerilerin bir kısmının hayata geçirildiği ve bunun kütüphaneciliğin gelişimine olumlu yansıdığı ancak bu raporlardan zamanında tam olarak ve etkin biçimde yararlanılmadığı söylenebilir.
- Tevhid-i Tedrisât Kanunu (1924), Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Kanunu (1925), Maarif Teşkilatına Dair Kanun (1926), Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkındaki Kanun (1928), Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu (1934) ile Milli Kütüphane Kuruluşu Hakkında Kanun (1950) Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde kütüphaneciliğin gelişimini doğrudan etkileyen başlıca yasal yapı (mevzuat) düzenlemeleri olmuştur. Halen bir kütüphane/bilgi hizmetleri temel yasasının olmaması kütüphaneleri ve kütüphanecilik mesleğini kimliksizleştiren büyük bir eksikliklerdir. Bu genel yasanın yanı sıra Milli Kütüphane, araştırma kütüphaneleri, halk kütüphaneleri, okul kütüphaneleri vb. kuruluşlarımıza yönelik ayrı ayrı yasaların da eksikliği yeni yüzyılda giderilmelidir.
- Cumhuriyet dönemi Türk kütüphaneciliğinin en önemli ve kendine özgü adımlarından, en etkili ve yaygın halk kütüphanesi hizmeti sunan kurumlarından birisi olan Halkevi kütüphaneleri, bugün sahip olduğumuz kütüphanecilik kültürümüzü biçimleyen değerlerden birisi olarak değerlendirilmelidir. Cumhuriyet'in halk kütüphanesi geleneğinin temellerinin Halkevi kütüphaneleri ile atıldığı söylenebilir. Aynı zamanda bütüncül kültür hareketinin önemli unsurlarından birisi ve 'yaşayan kütüphane' kimliğinin iyi bir uygulama modeli olarak Halkevi kütüphanelerinin bıraktığı mesleki miras ve deneyim günümüz halk kütüphaneleri için yol gösterici ve ilham verici niteliktedir.
- Halkevlerinin yayınladıkları ve ülkemizin kültürel mirası bağlamında da değerlendirilmeyi hak eden yayınlarının incelenmesi hem dönemin basın organları hem de yayınladıkları dönemin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal özelliklerini göstermesi açısından önemlidir. Günümüzde varlığını koruyabilen Halkevleri yayınlarının çoğunluğu basılı ortamda ve dağınık olarak kütüphane dermelerinde yer almaktadır. Bununla birlikte hiç erişimi olmayan bazı yayınlar da bulunmaktadır. Tüm halkevleri yayınlarının uluslararası standartlara uygun bir biçimde dijitalleştirilmesi ve internet üzerinden ücretsiz olarak erişime açılması sağlanmalıdır.
- Nüfusun çok büyük bölümünün köylerde yaşadığı bir dönemde kurulan Köy Enstitüleri, eğitim ve öğretimin geleneksel yapının ötesinde çağdaş nitelikte ve ülke koşullarına uygun biçimde tasarlandığı, okuma ve kütüphane konusunda da Cumhuriyet döneminin en başarılı çalışmalarını gerçekleştirmiş kuruluşlar arasındadır. Bu başarının nedenlerini doğru anlamak ve onları günümüz koşullarına uygun biçimde yeniden yapılandırarak, elden geldiğince yaygınlaştırmak yeni yüzyıla yönelik bakış açımızda yer almalıdır.

- Cumhuriyet döneminde kütüphanecilik eğitimi, yurt dışına gönderilen Fehmi Ethem Karatay ve Adnan Ötüken gibi öncü kütüphanecilerin Türkiye'ye döndükten sonra açtıkları kütüphanecilik kursları ile başlamıştır. Üniversite düzeyinde kütüphanecilik eğitimi 1954 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde başlamış, onu İstanbul ve Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümleri izlemiştir. Mesleki eğitim Cumhuriyet'in erken dönemlerindeki mesleki kurumsallaşma sürecinin de önemli ayağı olmuştur. Türkiye'de halen 14 üniversitede Bilgi ve Belge Yönetimi (BBY) Bölümü bulunmaktadır. Bu bölümlerin büyük kısmında öğretim elemanı sayıları yetersizdir. Gereksinim analizi yapılmadan ve ihtiyaç olmadan yeni BBY Bölümlerinin açılması kütüphanecilik eğitiminde sorunları artırmaktadır. Bilgi yönetimi (kütüphanecilik) eğitim programları özellikle yıkıcı teknolojilerin etkisiyle son yıllarda geçmiştekilere göre çok daha büyük meydan okumalarla karşı karşıyadır. Bu bölümlerdeki eğitim programları bilimsel, teknolojik ve ekonomik gelişme ve değişmelere ayak uydurabilmek için sürekli güncellenmeli, değişiklikler yapılmalı ve dönüşüm geçirmelidir. Bu dönüşüm sürecinin yeni yüzyılda odaklanması gereken en önemli noktalar değişime uyum ve eğitimde nitelik konusu olmalıdır.
- Türkiye'de teknolojinin kütüphanelerde yaygın olarak kullanımının 1950'lerden itibaren başladığı söylenebilir. Günümüz teknolojilerine geçiş ise özellikle bilgisayarların ve otomasyon sistemlerinin kütüphanelerde kullanılmasıyla başlar. Bugün kütüphane teknolojileri dendiğinde bilgisayar sistemleri ve yazımlarındaki gelişmeleri, interneti, mobil cihazları, yeni web ve mobil teknolojileri, sosyal medya ve bunların çalışabilmesi için gerekli tüm alt yapıyı anlamak yerinde olacaktır. Kütüphaneler bütün bu teknolojik gelişmeler sayesinde bugün çok büyük veri yığınlarını kolayca depolayabilme, işleyebilme ve paylaşabilme olanağına kavuşmuştur. Son yıllarda tüm alanlarda olduğu gibi büyük veri, veri ve metin madenciliği, makine öğrenmesi ve yapay zekâ gibi gelişmeler kütüphaneleri ve kütüphanecileri yakından etkilemiş, kütüphanecilere bir takım yeni görev ve sorumluluklar yüklemiştir. En güvenilir kamu alanları olan ve teknoloji ile internetin yaygınlaşmasıyla etki alanı oldukça genişleyen kütüphanelerin, dermelerinde bulundurdukları bilgilerle, günümüzde oldukça önemli bir sorun haline gelen dezenformasyon, misenformasyon ve doğruların ortak nesnel deliller yerine bir takım duygu ve inançlarla belirlenmesini anlatan gerçek ötesi (post-truth) gibi kavramların yaygın olumsuz etkileri karşısında önemli sorumluluklar üstlenmesi gerekmektedir.
- Türk Milli Kütüphanesi'nin kuruluşuna ilişkin girişimler Cumhuriyet öncesi Tanzimat döneminde görülmekle birlikte çağdaş anlamda kuruluşu Cumhuriyetten sonra 1946 yılında gerçekleşmiştir. Yürüttüğü faaliyetler ve verdiği hizmetlerle ülkemizdeki kütüphanecilik hizmetlerinin şekillenmesinde önemli roller üstlenen Milli Kütüphane kuruluş yıllarında ülkemizin siyasal ve kültürel yapısından önemli ölçüde etkilenmiştir. Milli kütüphaneler araştırma kütüphanesi türü olmakla birlikte Türk Milli Kütüphanesi ülkemizde kütüphanecilik hizmetleri açısından oluşan boşlukları doldurmak için diğer kütüphane türlerinin işlevlerini de uzun süre yerine getirmiştir. Türk Milli Kütüphanesi ülkemizdeki tek kütüphane yasasına sahip kütüphane olmuştur. Ancak söz konusu yasa 2018 yılında lağvedilmiş, yapılan değişikliklerle Milli Kütüphane'nin tüzel kişiliği ortadan kaldırılmış ve statüsü düşürülerek, Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğüne bağlı bir birim olarak konumlandırılmıştır. Milli Kütüphane'nin zaman geçirilmeden güçlü bir statü ile yeniden yapılandırılması ulusal kütüphane ve bilgi hizmetleri sistemi açısından bir zorunluluktur.

- Cumhuriyet döneminin önemli kütüphaneleri arasında yer alan TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi) Kütüphanesi'nin kuruluşu Osmanlı dönemine uzanmaktadır. TBMM Kütüphanesi hem Osmanlı hem de Cumhuriyet dönemi eserlerini barındıran tarihi koleksiyonu ve sunmuş olduğu hizmetlerle Türkiye'nin önde gelen tarihi bilgi ve belge merkezleri arasında yer almaktadır. Parlatmentonun yasama, denetim ve temsil misyonlarını yerine getirirken milletvekillerine bilgi desteği sunmak üzere kurulan TBMM Kütüphanesi geleneksel kütüphane hizmetlerinin yanı sıra dokümantasyon ve enformasyon hizmetleri de sunulmaktadır. Cumhuriyetimizle yaşıt TBMM Kütüphanesi, sosyal bilimler alanındaki özel dermesi ve zengin süreli yayın koleksiyonuyla akademisyenler başta olmak üzere araştırmacılara da hizmet vermektedir. Yeni yüzyılda bu kütüphanemizin etkinliğinin artırılması için de çaba harcanmalıdır.
- Halk kütüphaneleri Cumhuriyet'in her döneminde bilginin toplumla buluşturulmasında, tüm toplum bireylerinin bilgiye ayrımsız biçimde erişmesinde rol alan en yaygın kütüphane türü olmuştur. Cumhuriyet'in başlangıcındaki "toplumun Cumhuriyet konusunda bilinçlendirilmesi ve okuryazar yapılması", "eğitiminin desteklenmesi" ve "yeni nitelikteki kültürel yaşama katılımlarının sağlanması" gibi işlevlerinin çağdaş yaklaşımlarla sürdürülmesi, bilgi toplumu, dijital uçurum, hızlı teknolojik gelişmeler, sosyalleşme, afet yönetimi gibi olgular temelinde ulusal politika ve stratejik planlama-programlama anlayışıyla geliştirilmeleri gerekmektedir.
- Üniversite kütüphanelerimizin 100 yıllık serüveninde pek çok atılım yapılmış, teknolojiye belirli ölçüde ayak uydurulmuş ve en anlamlı sonuçlar özellikle sıkı bir işbirliği ile gerçekleşen çalışmalarda (Örn. ANKOS'un kuruluşu-2000, KİTS'in kullanıma sunulması, YÖK Üniversite Kütüphaneleri Raporu -2014, pandemi sürecindeki iş birlikleri gibi) alınmıştır. Dolayısıyla bugün olduğu gibi gelecekte de her türlü kaynaktan tasarruf edebilmek için işbirliği ve sürdürülebilirlik konuları ön planda yer almalı; kütüphaneler hizmetlerini ağırlıklı olarak bilimsel yayıncılık/iletişim, açık erişim, açık bilim gibi konularda çeşitlendirecek Yapay Zekâ, ChatGPT gibi teknolojileri çalışma alanlarına uygulamaya çalışmalıdırlar.
- 3 Mart 1924 tarihli *Tevhid-i Tedrisât Kanunu* ile okulların Milli Eğitim Bakanlığı'nın bünyesine girmesi, öğretim programlarının 22 Mart 1926'da çıkarılan *Maarif Teşkilatına Dair Kanun* doğrultusunda uygulanmaya başlaması ve 3 Kasım 1928'de *Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun* eğitim alanında yapılan ve okul kütüphanelerinin kurulmasını ve gelişmesini sağlayan yeniliklerdir. Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'nün talimatlarıyla eğitim, kültür ve çağdaş yaşam üzerine önemli reformları planlayacak uzmanlar "her konuda gereksinimlere yanıt veren okulun kalbi" niteliğindeki okul kütüphanelerinin nasıl biçimleneceği hakkında raporlar sunmuşlardır. 1924 yılından itibaren dokuz adet yenilikçi okul kütüphanesi projesi uygulanmıştır. TÜİK verilerine göre nitelikleri tartışılır olmakla birlikte 2022 yılında toplam 49 bin 537 okul kütüphanesi bulunmaktadır.
- Yeni yüzyılda temel hedef okul kütüphaneleri ile eğitim ve bilgi hizmetlerinin bütünleştirilmesi olmalıdır. Mesleki eğitim almış okul kütüphanecilerinin, bilimsel desteklerin, işbirliğinin, planlı çalışmaların, eğitime dayalı altyapının, hizmet standartlarının, okul kütüphanelerinden sorumlu en az şube düzeyinde bir bakanlık biriminin ve araştırma bulgularının eksikliğine yönelik sorunlar çözülmelidir. Geçmiş anlayarak, günümüzde ve gelecekte bilgiye, eğitime, teknolojiye yönelik çalışmalar gerçekleştirilerek, okul kütüphaneciliğinde başarıya ulaşılmalıdır.

- Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi, Cumhuriyet tarihinde Cumhurbaşkanlığı tarafından kurulan en büyük kütüphane, kültür ve sanat mekânı olarak 20 Şubat 2020 tarihinde açılmıştır. Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi, bir kütüphane ve kültür yerleşkesi olarak planlanmıştır. Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi, bilgi çağında dijital dönüşüm ve elektronik yayıncılığın getirdiği yeni olanakların kütüphanelere olan ilgiyi ve gereksinimi azaltacağı korkusunun yaşandığı günümüzde, kütüphanelerin ilk ortaya çıktıkları zamandaki amaçlarına yeni amaçlar ekleyerek birer yaşam merkezi olarak varlıklarını güçlü bir şekilde devam ettirmeleri için yaptığı çalışmalarla örnek oluşturmayı hedeflemeyi sürdürmelidir.
- Kurumsal/toplumsal bellekler olarak arşivler varlığını, özgünlüğünü, bütünlüğünü korumakla birlikte günün koşullarına göre yeniden yorumlanabilen, süreçlere değer katan olgular olarak sürekli değişime hizmet eder. Bu boyutlarıyla onlar canlı varlıktır, belge/bilgi/veri depolamanın ötesinde yaşayan kurumlardır ve devletin egemen yapısını sürdürmek için her zaman var olmak zorundadır. Cumhuriyet döneminde arşivler ve arşivcilik açısından iniş çıkışlarla yol alınmıştır. Bu süreçte değişimin her zaman odağında olan arşivler değişimden kimi zaman olumlu, kimi zaman olumsuz olarak etkilenmiş, kimi zaman da değişimi etkilemiştir. Cumhuriyet dönemi aydınlanma başarılarına karşın, arşivler açısından belirli zaman dilimlerinde önemli çalışmalar gerçekleştirilmesi, birkaç önemli mekânsal gelişme sağlanması dışında yetkisiz ellerde mirasla övünmekten öteye gidilememiştir. Ayrıca, bu süreçte arşiv ve belge yönetimi kuramı ile yöntem ve tekniklerinin bir metodoloji olarak değil de farklı meslek guruplarının iş/çalışma alanı olarak anlaşılması söz konusu olmuştur. Bu yaklaşımlar ve uygulamalar arşivciliğin yeterince anlaşılabilmesi ve etkin yönetilememesi sonucunu yaratmıştır.
- Cumhuriyet'in 100. yılında arşivler raflarda, depolarda, veri tabanlarında, veri depolama sistemlerinde durağan bir biçimde erişim bekleyen bilgi içerikli kültürel varlıklar olmaktan çıkartılıp, erişim ve paylaşım olanakları zenginleştirilmelidir. Onların dijital platformlarda yer almasını sağlayacak politika ve stratejiler de hayata geçirilmelidir. Önümüzdeki süreçte önceliklerimiz genel olarak, toplumsal arşiv kültürü ve bilinci oluşturmak, bilimsel temellere dayanan arşiv yönetimine ilişkin devlet geleneğini güçlendirmek ve bu konuda yasal gereklilikleri gerçekleştirmek olmalıdır.
- Türkiye'de Cumhuriyet dönemi kütüphaneleri toplumsal gelişimde önemli roller oynamış, ancak özellikle yasal eksiklikler nedeniyle sürdürülebilir kalkınma amaçlarını tam olarak desteklemekte yetersiz kalmışlardır. Kütüphaneler, sadece bilgi kaynaklarının korunduğu, ödünç verildiği yerler değil, aynı zamanda toplumsal değişimin ve bilgi paylaşımının merkezleri olarak görülmelidir. Gelecekte sürdürülebilir kalkınma amaçları için kritik rol oynamaları bu bakış açısına bağlıdır. Bir başka deyişle, kütüphaneler, ancak kapsayıcı yasal düzenlemeler ve stratejik kurumsallaşma çabaları ile ülkenin sürdürülebilir kalkınma amaçlarını daha etkin bir biçimde destekleyebilir ve toplumsal kalkınma hedeflerine katkıda bulunabilirler.
- Kütüphane-arşiv gibi bilgi merkezleri yeni yüzyılda da engelli/özel gereksinimi olan/dezavantajlı kullanıcı gruplarının kütüphane ve bilgi gereksinimlerinin karşılanmasını eğitim, kültürel ve sosyal haklar bağlamında ve ulusal stratejiler temelinde desteklemeli, bu konudaki sorumluluklarını daha güçlü biçimde yerine getirmelidir.

- Kütüphanecilerin çeşitli sivil toplum kuruluşları aracılığıyla Cumhuriyet dönemi boyunca gösterdikleri mesleki savunuculuk çabaları, yeni yüzyılda daha örgütlü ve güçlü biçimde sürdürülmeli, bu, sadece kütüphanelerin ve kütüphanecilik mesleğinin değil ama aynı zamanda toplumun bilgilenme ve okuma hakkı, kültürü-toplumsal değerleri öğrenme, teknolojik dışlanmayla karşı karşıya kalmama, kendini geliştirme, temsil edilme ve toplumsal yaşama katılma gibi daha birçok hakkın savunuculuğu temelinde de gerçekleştirilmelidir. Bugüne kadarki mesleki bilinç ve hak mücadelesi geleneğinde istenen sonuçlara ulaşamamanın ortak hareket zemininin ülke genelinde demokratik ve paylaşımcı bir süreci takiben kurulamamış olmasından kaynaklandığı gerçeği dikkate alınmalıdır.
- Kütüphanecilik alanının kuramsal ve mesleki gelişimi açısından büyük önem taşıyan bilimsel-mesleki yayınlar sayılarını artırıp, niteliklerini yükselterek ve teknolojik değişimlere uyum sağlayarak gelişimlerini sürdürmelidirler.
- Özgür, bağımsız ve eleştirel bir yayıncılık hayatının, temelleri yüzlerce yıl önce atılmış ve gelişerek günümüze kadar gelmiş kütüphanecilik alanı ile işlevsel temelde bütünleşmesi büyük önem taşımaktadır. Bunun için kütüphanelerin ve kütüphanecilerin de düşünce özgürlüğü ilkeleri doğrultusunda tutum almaları ve hizmet vermeleri gerekmektedir.
- Okuma kültürü ve çocuk-gençlik edebiyatı, kütüphanelerin ve kütüphanecilerin akademik ve mesleki sorumlulukları çerçevesinde duyarlı olmaları gereken konulardır ve bu kapsamdaki çalışmalar sürdürülmelidir.
- Cumhuriyet döneminin başlangıcından günümüze kadar kadınların kütüphanecilik alanına akademik ve mesleki katkılarının yoğun olduğu gözlenmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan kuramsal ve uygulamalı çalışmaların gelecek kuşaklara rehberlik edeceği düşünülmekte ve meslekte kadın emeğinin yoğun olarak devam edeceği öngörülmektedir.
- Ayrıca, Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar kütüphanelerde kadınlara yönelik olarak gerçekleşen etkinliklerin kadınlarımıza okuma kültürü kazandırma ile birlikte bireysel, toplumsal ve kültürel gelişimi destekler nitelikte olduğu ve zaman içinde etkinliklerin yaygın hale gelerek, çeşitlendiği görülmektedir. Kütüphanelerin kitap, kütüphane ve okuma kültürü kazandırma amacından ayrılmadan hedef kitle gruplarına yönelik farklı etkinlikler planlamaları ve geleneği sürdürmeleri kurumsal misyonu doğru yansıtmaya açısından göz ardı edilmemelidir.
- Türkiye'deki askeri kütüphanelerin, değişim ve dönüşüm yaşayan kullanıcı gereksinimleri doğrultusunda güncellenmesinin sürdürülmesi ve bu konuda bilimsel ve akademik üretimin artırılması büyük önem taşımaktadır.
- Ülkemizde bulunan Edebiyat-Müze kütüphanelerinin mimari mekânsal ilkeler ve kültürel mirasla ilişkileri ile müzecilik ve kütüphanecilik ölçütleri çerçevesinde yeniden ele alınarak geliştirilmesine, yaygınlaştırılmasına ve devamlılığının sağlanarak kültürel miras bağlamında yaşatılmasına çalışılmalıdır.
- Tüm kütüphane türlerinde yer alan içerikler dijitalleştirme, yapay zekâ vb. teknolojik olanaklar kullanılarak geleceğe aktarılmalıdır. Kamu kurumları veya STK'ların bünyesindeki dijital kaynakların paylaşımı ya da ortak kullanımı ile ilgili yasal ve teknik altyapılar oluşturulmalı, mükerrer dijitalleştirmelerin önüne geçmek için toplu katalog benzeri bir Türkiye Toplu Dijital Kataloğu, Türkiye Dijital Belleği oluşturulmalıdır.

- Türkiye’de halk kütüphaneleri ile üniversite ve diğer araştırma kütüphaneleri ağırlıkla ders çalışmaya hazırlanma amacıyla kullanılmaktadır. Bu durum kütüphanelere ilişkin işlev kaymasına ve toplumda kütüphane kurumuna ilişkin olarak yanlış bir algının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Kütüphaneler ile sınava hazırlanan gruplarının test çözdüğü etüt ortamları birbirinden ayrılmalı, ders çalışma ortamları için yerel yönetimler etüt-kafe türü merkezler açmalıdırlar.
- Kütüphane hizmetlerine yönelik olarak yerel düzeydeki çabalar desteklenmeli ve çalışmalar artırılmalıdır. Cumhuriyet’in daha bilinçli ve eğitimli toplum ideali çağın gereklerine uygun bir biçimde bilgi teknolojisiyle donatılmış yerel kütüphanelerle olanaklıdır. Böylece bu kütüphaneler oyunlaştırma, üçüncü mekân, yaratıcı alan (maker-space) uygulamaları, atölye kütüphaneciliği ve benzeri yenilikçi hizmet anlayışı ve örnekleri ile Anadolu’da Aydınlanma’nın parçası ve hatta öncüsü olma işlevlerini sürdürebileceklerdir.
- İyi bir şekilde yönetilen halkla ilişkiler uygulamaları, kütüphanelerin gelişimini önemli ölçüde hızlandırabilir, kullanıcıların farkındalığını artırabilir ve hızlı büyümeyi desteklemeye yardımcı olabilir. Özellikle kullanıcılarının sürekli bilgi arayışında olduğu ve en doğru bilgiye, en hızlı biçimde ulaşmanın amaçlandığı günümüz kütüphanelerinde halkla ilişkilerin değeri oldukça yüksektir ve bu kapsamdaki etkinlikler teknolojik değişime uygun biçimde sürdürülmelidir.
- Ülkemizde kültürel mirasın kayıt altına alınarak yaşatılması, erişime açılması ve geleceğe aktarılması için ulusal ve kurumsal düzeydeki dijitalleştirme çabaları ve çalışmaları artırılmalı ve hızlandırılmalıdır. Bu çalışmaların uluslararası standartlar çerçevesinde ve eşgüdüm içinde yapılması, kitle kaynak kullanımı gibi dijital çağda kütüphanelerin kullanıcıları ile daha fazla işbirliği içinde olmalarını, daha çevik ve esnek davranabilmelerini ve ortaya çıkacak yaratıcılık sayesinde yeni hizmetler üretebilmelerini sağlayan teknik ve yöntemler kullanması önemlidir.

Sempozyumda sunulan bildiriler çerçevesinde tartışılan ve elde edilen bu sonuçların doğru ve dikkatli bir biçimde değerlendirilmesi ve dile getirilen önerilerin hayata geçirilmesi ülkemizin ikinci yüzyılda yaşama sınırlarını ve niteliğini belirlemede etkili olacaktır. Atatürk’ün ilk yüzyıl için önerdiği akıl ve bilimin yol göstericiliği ilkesi yeni yüzyılda da önemini ve geçerliliğini koruyacaktır. Ancak bu ilkenin gerçekleşmesi bilgi ile yaşayan ve bunun için çağdaş bilgi kurumları (kütüphaneler-arşivler) kuran-geliştiren bir Türkiye’de mümkün olabilecektir.

Türk kütüphaneciliğinin gelecekte de belirli tarihsel yıldönümleri çerçevesinde böyle geniş katılımlı bilimsel toplantılarla değerlendirilmesi yararlı olacaktır.

Kütüphanelerle dolu nice yüzyıllara!

Cumhuriyet’in 100. Yılı kutlu olsun!

Hazırlayan: Bülent Yılmaz

Sempozyum Eşbaşkanı